

VIKTOR HAJON, ZAGREB**KONAČNO — SLOBODA!****Formiranje jevrejskog bataljona na ostrvu Rahu**

Nije nacionalni moment iz nas stvorio nacionalnu cjelinu, vodenu istim ciljem i željama. Po srijedi je bilo nešto drugo, u taj čas bitnije i važnije. Trebalo je da se borimo protiv nacista i fašista, neprijatelja slobodarskog svijeta uopće, a Jevreja posebno. Bilo nas je u talijanskom koncentracionom logorimu na Rabu nekoliko hiljada iz svih krajeva svijeta: Nijemaca, Poljaka, Rumuna, Mađžara, Austrijanaca i mnogih drugih, a nas Jugoslovena najviše: Ljudi iz raznih društvenih slojeva s raznim shvaćanjima, običajima i pogledima na svijet. Ali kod svih nas bilo je jedinstveno i svi smo bez iznimke željeli jedno — da se uništi fašizam i da svatko doprinese toj pobjedi.

U dugim noćima pričali su stariji mladima o progonima. Jezovite priče onih, koji su već desetu godinu neprestano bježali iz jedne zemlje u drugu sa svojim sirotinjskim prnjama i s velikim iluzijama, ostavljali su mučan utisak na slušaoce. I to je pridonijelo da su svi Jevreji prihvatili narodnooslobodilački pokret kao svoj pokret.

Prvih dana septembra 1943 godine zapažala se u logoru neobična živahnost. Ljudi, žene, starci i mladi, svi su bili vedriji. Bilo je za to mnogo razloga. Ilegalni logorski list donio je vijest o napredovanju saveznika i o velikim pobjedama NOV. Organizacija iz Raba je to potvrdila. Dobili smo novine s oslobođene teritorije, koje su potvrdile vijesti naše radioslušbe. Počeli su pregovori saveznika s Italijom itd.

Zahvatila nas je nervoza. Završili su se započeti kursevi žena i kursevi koje su pohađali omladinci iz vojne obuke. Talijani su pojačali straže i sumnjičavo motrili uznemireni logor. Osjećali su da se nešto događa, ali povod nisu mogli dokučiti. Organizacija je uspješno čuvala konspirativnost, tako da smo, među ostalim, dugo držali u tajnosti radioaparata, koji smo u djelovima dobili preko organizacije s otoka Raba. Imali smo i vlastitu štampariju, za koju su se naročito naši starci zagrijali i vrlo hrabro pomagali mladima u radu. Slična je situacija bila i na drugoj strani ceste iza gustih

bodljikavih žica, koje su opasivale logor gdje se nalazilo oko 4000 Slovenaca. I do njih su doprle iste vijesti.

Tih dana u noći sastao se naš zajednički logorski narodnooslobodilački odbor, koji se pripremao za svaku eventualnost. U tu svrhu napravljen je i zajednički raspored djelovanja naših organizacija. Izgrađen je i zajednički plan djelovanja vojnih jedinica formiranih u logoru od zatvorenika.

Tako pripremljeni dočekali smo 9 septembar. Već rano u zoru saznali smo za talijansku kapitulaciju. Istog dana javila je Mjesna organizacija da je na Rab ilegalno stigla delegacija NOP-a s oslobođenog teritorija da pregovara s Talijanima o njihovoj predaji i oslobodenju logoraša. S takvim prijedlogom uputila se jedna delegacija Talijanima, a u isto vrijeme je zahtijevala da pregovorima prisustvuju rukovodioci pokreta iz logora. I tako je po jedan predstavnik iz svakog logora ušao u zajedničku delegaciju, koja je imala pregovarati s Talijanima.

Teško je opisati taj prvi susret s partizanima. Već ispraćaj predstavnika jednog i drugog logora bio je vrlo dirljiv. Pošli su cestom, koja je dijelila logore ovičene visokom žicom. Hiljade ljudi očekivali su spas od njih.

Talijani su se očito bojali gnjeva logoraša zbog muka, stradanja i bezbroj ubijenih. Dati pod takvim uslovima logorašima oružje u ruke značilo bi prepustiti im se na milost i nemilost. Talijani su zbog toga otezali s predajom. Znali su da su jedinice NOV-e oslobodile gotovo cijelo Hrvatsko Primorje, ali i to da se u okolini Trsta kreću veće njemačke snage.

Primorani okolnostima napokon su pristali da logoraši napuste logor, ali pod njihovom kontrolom. O razoružanju pak nisu htjeli ni čuti. Onda su pregovori bili prekinuti. Delegati iz logora vratili su se iza žice, ali svaki je za uspomenu nosio pušku, dar dvojice partizana.

Takva situacija nije obeshrabrila logoraše, naprotiv ispunila ih je novom snagom, kojoj se nitko nije mogao oduprijeti. Narodnooslobodilački odbor u logoru legalizirao se i bio ustvari vlast, dok je naoružana talijanska vojska promatrala što se događa unutar žica, spremna da izvrši naređenja zloglasnog logorskog komandanta fašističkog rukovodioca, grofa Ciulija, direktora talijanskog filmskog žurnala „Luce“, koji je skrivio smrt nekoliko hiljada zatvorenika.

Hiljade ljudi okupilo se oko žica na kapiji i tražilo izlaz. Ponovo smo počeli pregovarati, ali ovaj put s talijanskim vojnicima, koji su stražarili oko logora. Vojnici su bili spremni da popuste, ali ne i oficiri. Osjećali smo ipak, da će pod većim pritiskom popustiti. Obecavali smo im sigurnost i povratak kućama, i konačno su popustili i dozvolili da izađemo do talijanskih vojničkih baraka. To je bio naš cilj, jer se u barakama nalazilo njihovo oružje. Omladinci i omladinke, u redovima, prilazili su talijanskim vojnicima, pjevajući talijanske i naše partizanske pjesme, da bi tako odvratili

pažnju od omladinaca, koji su se ušunjali u barake da se dočepaju oružja.

Sve je to bilo obavljeno u tren oka. Iznenadeni Talijani nisu pokazivali ni najmanjeg znaka volje da pruže otpor, već su i sami počeli davati oružje.

Dalje je sve išlo lako. Iz logora su izašli i Slovenci, tako da se u prvi mah naoružalo više stotina logoraša. Na taj način situacija na Rabu se bitno izmijenila. Nasuprot nekoliko hiljada naoružanih talijanskih vojnika stajale su stotine logoraša s puškom u ruci, spremnih i naoružanih moralom, što Talijani nisu imali. Talijani su

Jevrejski bataljon koji je formiran na Rabu

se počeli na vrat na nos spremati da napuste otok. Čekali su ih brodovi i zaštitnice, koje su imale osigurati povlačenje.

Ali prilike su se drukčije odvijale. Neprijatelj je bio uvjeren da će logoraši biti zadovoljni što se povlači s otoka, a nije računao s tim da su mjesne organizacije imale zadaću razoružati talijanski garnizon. U tom smislu bio je dan nalog logorskim formacijama, dok su se nalazile u žicama, da se razoružavaju fašiste, same opskrbe i pritegnu u pomoć 13. diviziji, koja se nalazi u borbama za oslobođenje primorskih otoka.

Suprostavili smo se povlačenju Talijana. Duž puta kojim su su povlačili, zasjede su već na njihovom prvom koraku dale do znanja Talijanima da neće dozvoliti odlazak s oružjem. Nato su neki

vojnici početi bacati oružje, pa je to naposljetku zahvatilo i sve ostale. Zbog svega toga mi više nismo ni razgovarali s neprijateljem na ravnoj nozi. Smatrali smo ih svojim zarobljenicima i dalje smo s njima tako postupali.

Doskora je jedan slovenski bataljon sa četrdeset Jevrejki u sanitetskoj ekipi, kao svojim sastavnim dijelom, krenuo brodom na Krk da pojača partizanske jedinice, koje su se borile na otoku. Za to vrijeme su se i ostale logorske jedinice, koje su sad očekivale nalog i odredište Glavnog štaba Hrvatske. U tu svrhu su odmah upućeni jedan delegat iz slovenskog i jedan iz jevrejskog logora u Glavni štab Hrvatske.

U Otočcu su nas primili drugovi Vladimir Bakarić i Pavle Gregorić. Oni su s punim razumevanjem i vrlo susretljivo nastojali da se riješi problem bivših logoraša. Predložili su da se jevrejski bataljon uključi u jednu od najslavnijih hrvatskih jedinica, u 6. diviziju, koja se prorijedena vratila nakon dugih borbi u Bosni. Jevrejski je bataljon zaista upućen u tu diviziju.

Ovakvo povjerenje drug Bakarić je obrazložio činjenicom što su to ljudi, koji su mnogo propatili od fašista i da će kao logoraši znati da se dostojno bore protiv neprijatelja.

Drugovi iz Glavnog štaba pokazali su puno razumijevanje i za starce i iznemogle, koji su i dalje imali da ostanu na Rabu. Zahtijevali su da se svi prebace na obalu, jer je Glavni štab Hrvatske računao da neće moći dugo zadržati Rab u svojim rukama, budući da su se jake njemačke snage koncentrirale na tadašnjoj talijanskoj granici.

Jevrejski bataljon u sastavu 6. divizije ubrzo je stupio u prvi okršaj s neprijateljem i zatim je išao iz borbe u borbu za oslobođenje Jugoslavije. Osim onih, koji su već prvog dana slobode u sastavu jevrejskog bataljona krenuli na oslobođeni teritorij, otišli su i svi ostali muškarci i žene, koji su mogli nositi oružje. Rijetki su ostali živi. Većina je pala na bojnim poljima duž cijele Jugoslavije. Ostala je jedino uspomena tih neznanih junaka, koje njihovi suborci neće nikad zaboraviti.